

УДК 349.22

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.23>orcid.org/0000-0002-8517-9876

© Киян В.Я., 2025

В.Я. Киян**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО
СТАТУСУ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО
СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА****V. Kyian****SPECIFIC ISSUES CONCERNING
THE LEGAL STATUS OF A JUDGE
AS A SPECIAL SUBJECT OF LABOR LAW**

Анотація. Стаття присвячена актуальній темі, що стосується визначення правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права. Адже саме від належного правового врегулювання спеціального правового статусу судді буде залежати і трудова правосуб'єктність, тобто здатність бути суб'єктом саме трудових відносин.

Трудове право України регулює правовідносини, пов'язані з трудовою діяльністю, умовами праці, а також правами та обов'язками сторін трудового договору. Суддя, як особа, що здійснює правосуддя, має ряд прав та обов'язків, що виокремлюють його від інших працівників у правовій системі.

Відносини між суддею та державою мають специфічний характер. Суддя не є працівником у традиційному розумінні цього слова, оскільки його статус пов'язаний з виконанням публічних функцій. Разом з тим, під час виконання своїх обов'язків суддя не підпорядковується органам управління так, як це відбувається за загальними правилами у трудових відносинах. Він є самостійним, незалежним і не підлягає звільненню чи переміщенню без дотримання визначених законом відповідних процедур.

Особливістю є також те, що суддя не може укласти трудовий договір, як звичайні працівники. Його діяльність регулюється особливим статусом, визначеним окремими нормами законодавства, що регламентують сферу судової влади, а не Кодексом законів про працю України.

З урахуванням вимог сьогодення дане питання до цього часу ще залишається не досконало вивченим як на законодавчому, так і науковому рівні, має ряд дискусійної проблематики, та потребує подальшого наукового дослідження.

Ключові слова: орган державної влади, працівник, право на працю, посада судді, суб'єкт трудового права, суддя, трудові відносини, трудові права, трудова функція, трудове законодавство, трудовий договір, трудове право.

Abstract. The article is dedicated to the relevant topic concerning the determination of the legal status of a judge as a special subject of labor law. The proper legal regulation of the special

legal status of a judge will determine their labor legal capacity, that is, the ability to be a subject of labor relations.

Labor law in Ukraine regulates legal relations related to labor activity, working conditions, as well as the rights and obligations of the parties to the labor contract. A judge, as a person who administers justice, has a number of rights and obligations that distinguish them from other employees within the legal system.

The relationship between a judge and the state has a specific character. A judge is not an employee in the traditional sense of the word, as their status is associated with the performance of public functions. At the same time, when fulfilling their duties, a judge does not subordinate themselves to management bodies in the same way as is customary in general labor relations. They are independent, autonomous, and cannot be dismissed or transferred without following the legally established procedures.

Another feature is that a judge cannot enter into a labor contract like ordinary employees. Their activities are regulated by a special status defined by specific legislative norms that govern the judiciary, rather than by the Labor Code of Ukraine.

Considering the demands of the present, this issue remains inadequately studied both at the legislative and scientific levels, has a number of contentious problems, and requires further scientific research.

Judges, as subjects of labor law, occupy a unique position in the legal system of Ukraine. Their status, rights, and obligations are regulated by both laws on judicial proceedings and labor legislation, highlighting the importance of their role in society. Further proper regulation of the labor relations of judges will contribute to the preservation of their independence and the effective functioning of the judicial system as a whole.

Keywords: public authority, employee, right to work, position of a judge, subject of labor law, judge, labor relations, labor rights, labor function, labor legislation, labor contract, labor law.

Постановка проблеми. Належне управління правосуддям є ключовим аспектом роботи правової системи будь-якої держави. Судді, виконуючи свої професійні обов'язки, не лише застосовують правові норми, але й підпадають під дію норм, зокрема, трудового права, що піднімає окремі питання стосовно їх статусу та прав.

В процесі своєї трудової діяльності судді виконують досить важливу функцію, яка зумовлюється їх, кваліфікацією, посадою та спеціальністю і полягає у вирішенні судових справ у чіткій відповідності до вимог законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу, дослідження проблем та окремих аспектів трудової діяльності суддів в своїх наукових працях приділяли увагу такі вчені як: Г.О. Барабаш, М.Й. Бару, Я.І. Безугла, Н.Б. Болотіна, С.Я. Вавженчук, С.В. Венедіктов, С.В. Вишновецька, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, Л.А. Луць, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, Г.І. Чанишева, В.І. Щербина та інші. Про те з урахуванням вимог сьогодення ряд правових питань ще потребують належного дослідження, зокрема, і проблем правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права.

Метою статті є встановлення сутності та особливостей визначення правового статусу судді як спеціального суб'єкта трудового права на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових джерел та результатів правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Актуальність та проблематика реалізації прав та обов'язків суддів, як працівників в процесі їх трудової діяльності, має досить суттєве значення в утвердженні їх незалежності, недоторканності та унеможливлення будь-якого впливу на них у зв'язку з зайняттям професійною діяльністю. А тому саме забезпечення конституційних та законодавчих приписів щодо трудових прав та обов'язків суддів дає підстави говорити про незалежний та неупереджений склад суду та суддів.

Уже досить тривалий час існують дискусійні бачення щодо місця судді у системі трудового права. Це і розуміння того, що судді не можуть виступати суб'єктами трудового права, враховуючи їх особливий порядок добору та призначення на посади, визначений Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06.2021 р. № 1402-VIII [1]. І навпаки, поширення норм трудового права і на суддів. Оскільки, відповідно до ст. 3 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України): «...законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами» [2].

Для упорядкування цього питання слід розглянути особливості призначення судді та ряд характерних ознак, що виокремлюють його правовий статус від інших суб'єктів трудового права.

Відповідно до ст. 43 Конституції України визначено, що: «... кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [3].

Тобто, право людини на працю передбачає дотримання конституційних принципів добровільності вибору професії та заборони примусової праці.

А отже, основні трудові права працівників слід розглядати як сукупність основних прав та свобод людини, які мають своє відображення як в міжнародно-правових актах, так і в нормах вітчизняного законодавства.

Як зазначалося вище для реалізації своєї здібності до продуктивної і творчої праці особа має право укласти угоду у формі трудового договору з роботодавцем незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності будь-яких підприємств, установ чи організацій. І тільки після завершення процедури укладання трудового договору особа набуває статусу «працівника».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 року № 1045-XIV визначено, що: «...працівником є фізична особа, яка працює на підставі трудового договору на

підприємстві, в установі, організації чи у фізичної особи, яка використовує найману працю» [3].

Враховуючи, що дане законодавче визначення має загальне правове закріплення, доцільно виокремити категорію спеціального суб'єкта трудового права, що також підпадає під категорію працівник. До цієї категорії слід віднести працівників, що перебувають на державній службі і є державними службовцями. Також окремої уваги заслуговують і особи, які є носіями судової влади та здійснюють правосуддя.

Тому не випадково працівників, які перебувають на посадах суддів можна віднести до категорії спеціального суб'єкта трудового права, оскільки їх діяльність не тільки підпорядковується загальним нормам трудового законодавства, а й має специфічні особливості, які визначаються цим статусом в системі органів державної влади. Надзвичайно важливим у правовій державі є питання забезпечення належного рівня правосуддя.

Відповідно до статті 6 Конституції України визначено, що: «... державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [4]. А тому правосуддя у нашій державі покликане здійснювати вирішення суперечностей, що виникають у суспільстві між будь-якими суб'єктами права в законодавчо визначений спосіб. В процесі розгляду справ саме суддя виступає як незалежний арбітр, який наділений повноваженнями вирішувати суперечності, і саме на нього покладається обов'язок забезпечувати правосуддя від імені держави.

З урахуванням цього захист прав і свобод людини і громадянина, повнота здійснення правосуддя, об'єктивність та всебічність судового розгляду, законність та обґрунтованість судового рішення у повній мірі залежить від судді.

Як і всі наймані працівники, суддя також має трудову правосуб'єктність, що включає в себе комплекс трудових прав та обов'язків. Враховуючи, що поняття «трудова права» і «трудова обов'язки» є основоположними для трудових правовідносин, ця парадигма поширюється і на суддів як найманих працівників загалом, але з урахуванням особливостей та специфіки їх діяльності.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 127 Конституції України від 28.06.1992 року 254к/96-ВР визначено, що: «...на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді. Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності» [4].

Також згідно з ч. 1 ст. 52 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що: «... суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі» [1].

За сукупністю підстав слід визначити, що суддя як спеціальний суб'єкт трудового права має відповідати наступним критеріям, що характеризують його особливий статус, зокрема:

- наявність громадянства України;
- вік судді повинен бути не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років;
- наявність вищої юридичної освіти;
- наявність відповідного стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років;
- мати характерні ознаками компетентності та доброчесності;
- володіти державною мовою;
- бути призначеним на посаду судді відповідно до Конституції України та у порядку, визначеним Законом України «Про судоустрій та статус суддів»;
- займати штатну посаду в одному з судів України;
- здійснювати правосуддя на професійній основі.

Отже, до судді як спеціального суб'єкта трудового права пред'являються не лише вимоги щодо професійних навичок та вмінь, але й до певних внутрішньо особистісних якостей. Ці підвищені вимоги зокрема пов'язані з тим, що під час здійснення правосуддя судді повинні керуватися не лише нормами права, але й сприймати та оцінювати всі докази у справі відповідно до своїх внутрішніх переконань.

Враховуючи, що судді за трудовим законодавством є найманими працівниками, вони також мають відповідний комплекс трудової правосуб'єктності, проте із певними особливостями, які визначаються нормами спеціального законодавства України про судоустрій.

Не можна не погодитися з думкою С.Я. Вавженчука, який до ознак, що розкривають основний зміст трудових прав працівника відносить:

- 1) є природними правами людини;
- 2) виступають елементом правового статусу працівника;
- 3) становлять собою елемент юридичного змісту трудових правовідносин;
- 4) закріплюються нормами чинного законодавства – як національного, так і міжнародного;
- 5) є певною системою можливостей у сфері реалізації особою своєї здатності до тієї чи іншої праці;

б) завжди є суб'єктивними [5, с. 34].

З урахуванням аналізу цих ознак Т.Р. Куценко розкриває додаткові критерії, що характеризують сутність прав суддів, як спеціального суб'єкта трудового права, зокрема, визначає, що ними є:

- а) просторова та часова обмеженість трудових прав та обов'язків суддів;
- б) спеціальні підстави виникнення трудових прав та обов'язків суддів;
- в) спеціально визначений порядок захисту трудових прав та свобод суддів;
- г) диференційоване регулювання трудових прав суддів [6, с. 89].

Це підтверджує особливий статус найманого працівника, яким є суддя як суб'єкт трудового права, що має набір загальних і спеціальних прав та обов'язків у трудових правовідносинах.

Спеціальний характер цих прав та обов'язків обумовлений специфікою трудової діяльності суддів та підвищеними вимогами до їхніх посад. Ця специфіка також проявляється у особливому правовому регулюванні їхньої діяльності, що дозволяє виділити їх трудові права та обов'язки серед інших працівників.

Однак, окрім загальних та спеціальних прав судді володіють і обов'язками, яких вони повинні дотримуватись під час виконання своєї трудової діяльності. Так, відповідно до ст. 139 КЗпП України визначено, що обов'язок працівника полягає у тому що він зобов'язаний: «...працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір» [2].

Складаючи присягу судді суддя урочисто присягає Українському народові чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя, що повністю відображає виконання ним своєї трудової функції.

Як слушно зазначав І.Г. Запорожець, що саме від сумлінності трудової діяльності суддів значною мірою залежить розвиток державності і втілення принципів правової держави у реальне життя. Суддя як носій судової влади у державі наділений повноваженнями необхідними для здійснення правосуддя. Головним з цих повноважень є постановляти рішення від імені держави, виконання якого є обов'язковим [7, с. 122].

Основним трудовим обов'язком судді є розгляд судових справ у кожному конкретному випадку об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано. Завершення розгляду справи і прийняття відповідного рішення суддею не є підставою для припинення трудових відносин.

Загалом, трудова функція судді окреслюється в ширшому сенсі, і конкретизується лише в процесі роботи над кожною окремою справою.

Відповідно до ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено основний перелік обов'язків суддів, які в повній мірі можна співвідносити їх як до спеціального суб'єкта трудового права.

Разом з слід зазначити, що даний перелік спеціальних обов'язків суддів, що передбачений у законі не можна вважати вичерпним. Оскільки виконання обов'язків суддів залежать в першу чергу від правової свідомості самих суддів та їх сумлінного відношення до своєї роботи.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З урахуванням викладеного вище можна зазначити, що закони, що охоплюють питання трудових прав суддів, повинні враховувати особливості їх професійної діяльності, а також передбачати ряд соціально-правових гарантій. При проведенні процедур добору та призначення на посаду суддів важливо ретельно оцінювати особисті та морально-етичні якості кандидатів на усіх його етапах проходження. Це і буде необхідною та важливою умовою для забезпечення виконання суддею своїх обов'язків протягом подальшої трудової діяльності.

Судді, як суб'єкти трудового права, займають унікальне місце в правовій системі України. Їх статус, права та обов'язки регулюються як законами про судоустрій, так і трудовим законодавством, що підкреслює важливість їх ролі у суспільстві. Подальше належне врегулювання трудових відносин суддів сприятиме збереженню їхньої незалежності та ефективності функціонування судової системи в цілому.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст.545.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
3. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 року № 1045-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.
5. Вавженчук С.Я. Проблеми захисту і охорони конституційних трудових прав працівників в умовах ринкової економіки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05 - трудове право, право соціального забезпечення. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 447 с.
6. Куценко. Т. Р. Суддя як спеціальний суб'єкт трудового права. -Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2023. 236 с.
7. Запорожець І.Г. Правові основи трудової діяльності суддів та особливості її виникнення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 121-128.